

RESPUBLIKAMIZDA PARVARISHLANAYOTGAN QUYON ZOTLARI VA ULARNING BIOLOGIK XUSUSIYATLARI

Asisstant O'.A.Rahmanov
Talabalar O.Z.Ergasheva
S.Sh.Beknazarov

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi chorvachilik va biotexnologiyalar
universiteti*

Annotatsiya; *ushbu maqolada quyon zotlari va quyonlarning biologik xususiyatlari bo'yicha adabiyat malumotlarining tahlil qilinishi, shu asosida malumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar; *Go'sht, teri, tivit, jun, tulash, eksterer, sanoat, koprofagiya.*

Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 18-yanvardagi 29-son qaroriga quyidagi mazmundagi. 79-pozitsiya bilan to'ldirilsin; Quyunchilik xo'jaligida binolarni shamollatish va iqlim nazorati uchun asbob-uskunalar. 89-pozitsiya quyidagi tahrirda bayon qilinsin; Ozoq-ovqat sanoat va qishloq xo'jaligi uchun boshqa sovetish yoki muzlatish uskunalar.

Axolini go'sht va sut mahsulotlarini yetishtirishda hayvonlarning morfologik ko'rsatkichlari yashash sharoitiga tabiiyatning, iqlim va ekologik omillar bog'lik ekanligini takitlangan olimlar tomonidan turli tavsfiyalar keltirilgan [6-32].

Quyón – tovushqonlar oilasiga mansub sut emizuvchi hayvon. Uy quyónlarining ajdodi yovvoyi quyónlar hisoblanadi. Madagaskar oroli, Janubiy Amerikaning janubiy, viloyatlari va Antarktidadan tashqari yer yuzining hamma qismida tarqalgan. Uy quyónlari yovvoyilariga qaraganda ancha yirik, gavdasi uzun 70 sm gacha yovvoyilari 44vsm gacha.

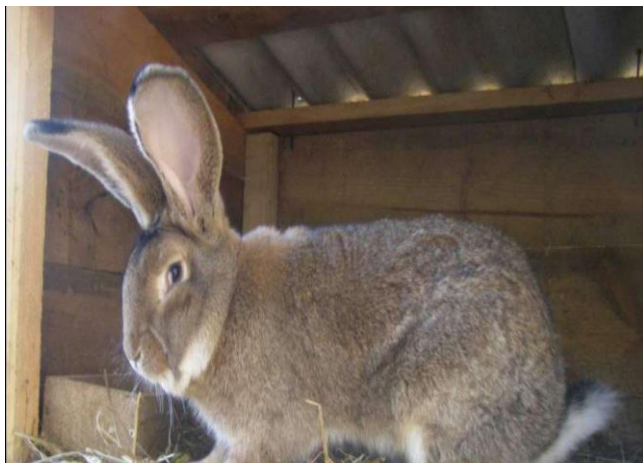
Quyón serpusht, tez yetiladi, go'sht va mo'yna, tivit olish uchun urchitiladi, yil mobaynida ko'paya oladi. Urg'ochisi 3-4 oyligida jinsiy yetiladi, 5-6 oyligida qochiriladi 28-32 kunda bolalaydi. Yiliga bir quyón 3-6 marta, har safar 5-8 bazan 15 va undan ortiq bola tug'adi. Nasildor quyón bolalari 30-45 kunlik vazni 800-900g bo'lganida onasidan ajratiladi. Tez yetiladigan zotlar 65-70 kunlik vazni 1.8-2 kg kech yetiladiganlari 90-120 kunlik vazni 2.8 -4 kg bo'lganda so'yiladi. Go'sht chiqimi 47- 60 Kuzgi tullashdan keyin qishki terisi eng sifatli hisoblanadi. Jahonda 60 dan ortiq zoti bor. Jun qoplamiga ko'ra mo'ynali va tiviti zotlarga bo'linadi. Quyónlar 7-10 yil yashaydi, xo'jalikda foydalanish davri 2-3yil. Asosan ko'kat ildizmevalari, sabzi, karam, mayin xashak va boshqa konsentratlar beriladi.

OQ GIGANT—Gigantlarning quyónlari orasida eng mashhur zot, Germaniya va Belgiyadan keladi, bu erda quyón zotlari nafaqat zich oq mo'ynadan, balki juda katta o'lchamlardan ham ajralib turadigan hayvonlarni yetishtirishga muvaffaq bo'lishdi. Quyónlarning zoti Oq gigant uzoq vaqt Rossiya hududiga kirib kelgan va so'nggi o'n yilliklar davomida G'arbiy Evropaga qaraganda og'irroq sharoitda yetishtirishga moslashtirilgan.

QUYON FLANDRE YOKI BELGIYA GIGANTI – Agar qadimgi, ammo ahamyatini yo‘qotmagan bo‘lsa, bugungi kunda quyonlarning nasli bu flandriya yoki Belgiya gigantidir. *Garchi bu hayvonlar kuchli jismoniy xususiyati bilan ajralib tursa va zoti go‘shqli bo‘lsada*, hayvonlarning do‘stona joylashuvi tufayli, bu ulkan quyonlar ko‘pincha uyda hamroh va uy hayvonlari sifatida saqlanmoqda. Fotosuratda tasvirlangan flandriya zotining tarixi to‘rt asrdan ko‘proq vaqtga ega va bu hayvonlarning ajodlarini aniq nomlay olmaysh. Ammo o‘tkan asrlarda Flandriyaning noma‘lum naslchilik ishchilari yo‘qolmadi lekin Evropada, AQSHda, Rossiyada faol foydalanilmoqda. Zamonaviy yirik fermalarda va shaxsiy fermalarda Belgiya gigant quyonlarining bir nechta qatorlari o‘stiriladi.

RIESEN QUYONLARI – Belgiyadan kelgan yirik quyonlar butun Evropada mashhur va tarbiyalangan edi, ammo 19- asr oxirida Germaniyadagi seleksionerlar o‘zlarining ulkan quyonlarining paydo bo‘lishi haqida gapirishga muvaffaq bo‘lishdi. Shunday qilib, Rizen quyonlarining nasli yaratildi, bu tarjimada “gigant” degan ma‘noni anglatadi. Bugungi

kunda mavjud bo‘lgan eng katta hayvonlar. Erkakning vazni 12 kg va undan ko‘pni tashkil qilishi mumkin, balki turli rangdagi qalin kalta mo‘yna ham mavjud.

KALIFORNIYA QUYONLAR-Qadimgi vaqtda sinovidan o‘tgan zotlarga Kaliforniya quyonlari kiradi. O‘tgan asrning boshlarida AQSHning janubida olingan va ular yaxshi natijalarni ko‘rsatmoqda va sanoat miqyosida ham, shaxsiy tomorqalarda ham etishtirilmoqda. Quyonlarning mo‘ynali go‘shli zotlari chinchillalar, Yangi Zelandiyadagi oq quyonlar va rus ermintlarini murakkab kesib o‘tish asosida ko‘paytirildi.

Quyonglarning yangi zoti nafaqat yorqin oq rang bilan, balki vazni ko‘paytirish, urug‘lantirish va semirish bilan ham ajralib turadi. Kaliforniyalik quyongning o‘rtacha vazni 4,5-5 kg ga etadi.

QUYON KAPALAGI - Rossiyalik quyon zotlari uchun bu rangga o'ziga xos rang bergan quyon kapalagi ikki yuz yildan oshiq vaqtdan beri tanishdir. Aynan bizning mamlakatimizda naschilik ishlari davomida yuqori natijalarga erishdik. Bugungi kunda, quyonlarning vazni uch kilogrammdan emas, balki Britaniyadan kerlganidan deyarli ikki baravar ko'p. Bundan tashqari, ular mahalliy sharoitlarga ko'proq mos.

ANGORA QUYONI-Quyonlarning go'sht zotlaridan tashqari quyi yoki terisi uchun taralgan qalin, uzun yoki kalta mo'ynali hayvonlar ham mashhur. Bu hayvonlarda 15 dan 25 sm gacha qalin yupqa qoziq bor va bunday rekord uzunlik deyarli butun tanada saqlanadi, shuning uchun sochlar uzun panjalari ko'pincha barmoqlarning panjalari orasida

bo'ladi.

QUYON FRANSUZ QO'CHQOR- Qo'riqchi

quyonlar zotining paydo bo'lishi, odamlar o'z-o'zidan paydo bo'lgan mutatsiyaga duch kelishdi, buning natijasida quloqlar odatiy tik holatini yo'qotib, egilib, hayvonlarning qo'zilariga o'xshab ketishdi. Tashqi ko'rinishdagi o'zgarish seziladi va tanlov orqali o'rnatiladi va bugungi kunda quloqni quyonlar nafaqat qishloq xo'jalik go'sht hayvonlari, balki uy hayvonlari kabi mashhurdir.

OQ YANGI ZELANDIYA QUYONI – Oq yangi zelandiya quyonlarining naschilik tarixi yuz yildan ko'proq davom etadi. Toza oq go'shtli hayvonlarni olish uchun Oq gigantlar vakillari va mahalliy albinos hayvonlardan foydalanilgan. Bu zot, hatto hayvonlarning og'irligi bor yo'g'i 4,5 kg gacha o'sgan bo'sa ham, bugungi kunda ham yolg'iz go'shtning

yuqori sifati, oddiyligi, erta rivojlanishi va zotlardagi quyonlarning tufayli mashhurligini saqlab kelmoqda. OQ YANGI ZELANDIYA quyonining naschilik belgilariga quydagilar kiradi; qor-oq mo'yna mo'rtligi aniq ko'rinmaydi, mukammal tishlash, kumush palto va qizil ko'zlar.

YANGI ZELANDIYA QIZIL QUYONI – Oq yangi Zelandiya quyonlaridan tashqari, mo'ynali va go'sht tayorlash uchun ishlatiladigan qizil rang ham mavjut. Uzunligi yarim

mertgacha bo'lgan kuchli, yaxshi boqilgan hayvonlarning vazni 4,5 kg dan oshmaydi, ammo tana go'shtining nisbatan past og'irligi bu zotning yuqori tamliligi, urug'ililigi va chidamliligi bilan qoplanadi.

QUYONLARNING SHINSHILA ZOTI HAQIDA – Shinshila zotining kelib chiqishi to'g'risida to'liq malumot yo'q. Quyoning rangi Janubiy Amerikada yashovchi kemiruvchi hayvonga uxshashi tufayli shu nomda ataladi. Shinshilla 1927 yilda Germaniyadan, Rossiyaga, sungra O'zbekistonga olib kelinib, yirik va maydalarga ajratildi. Keyinchalik mayda shinshila keng tarqaldi. Tanasi baland, suyakdor, kallasining kattaligi urtacha, qulog'i to'g'ri, tanasining massasi urtacha 5 kg, ko'krak aylanasi 38 sm, bir marta bolalaganda 8-9 tagacha bola beradi. Tanasining uzunligi esa 62-70 sm. Onalik instinkti yaxshi rivojlangan.

Bu zot tez yetilishi va turli iqlim hududlariga moslashuvchanligi sababli O'zbekistonda ham bu zot vakillarini ko'plab uchratish mumkin.

OQ VELIKAN QUYON ZOTI HAQIDA – Bu zotdagi quyonlarning jussasi katta bo'ladi. Oq velikan zoti Belgiya va Germaniya uzoq vaqt tanlash va saralash yo'li bilan chiqarilgan. Ularning hayotchanligi past, ko'kragi tor, kam bola beradigan bulgan, nasilchilik ishlarining yaxshilashi natijasida bu zot ancha takomillashtirildi. Oq velikan bo'yi 60 sm, ko'krak aylanasi 37 sm, massasi o'rtacha 5 kg, rekordchilari 8kg gacha boradi, hozirda bola berishi o'rtacha 7-8 taga to'g'ri keladi.

KULRANG GIGANT- Quyonglar kulrang gigant zotini yaratadilat. Urushdan keyin SSSRda paydo bo'lgan B98 elgiya bahaybat quyonglari mahalliy selektsiyaning yangi nasilchilik turlarini paydo qildi. Mahalliy chorva mollari oddiy, qattiq va ko'p sonli nasllarni olish uchun ishlatilgan va chet ellik mehmon quyonglarning vazni va vaznini bergan. Natijada yana bir quyong zotli "Grey Giant" zoti qayt etildi. Bu 1952 yilda sodir bo'ldi va shu vaqtdan boshlab rus quyong

zotlari olimlarning yutuqlaridan faol foydalanmoqdalar.

YILLIK QUYONLAR – Soʻnggi yillarda dekorativ quyonlar goʻsht va moʻynali, mayda, doʻstona va jozibali koʻrinishdan farq qiluvchi mashhurlik kasb etmoqda. Shu sasabli, koʻplab hayvonlarda, quyonga xos boʻlgan ogʻizning bolalarcha koʻrinishi va tana tuzilishi umr boʻyi mitti qoʻchqor quyonlarining gʻayri oddiy koʻrinishi ularning uy hayvonlarini sevuvchilar orasida juda mashhurligiga sabab boʻldi.

XULOSA

✓ Shuni aytish kerakki har bir quyonlarimiz oʻz vazni, moʻynasi, koʻpayishi bilan ajralib turadi. Shuningdek ular orasida vazni buyicha Riesen quyonlarni ogʻirligiga tan bermasa boʻlmaydi, koʻpayish buyicha va vazni buyicha ham shinshila zotimiz, Oq velikan ham vazni, Angor esa moʻynasi bn boshqa zotlardan ajralib turadi.

✓ Respublikamizda goʻsht yunalishi buyicha flandr, Oq velikan, Shinshilla, Fransuz qoʻchqori, tivit yunalishi buyicha Angor fermir xoʻjaliklarida boqilsa maqsadga muvofiq boʻladi.

✓ Oʻzbekiston sharoitlariga moslashib ketgan, kasalliklariga chidamli Oq gignt, Kaliforniya, Quyon kapalak, Dekarativ quyonlarga esa Angor, yillik quyonlar kiradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Muxarrir; N.Xoshimov Tez.muxar; N.Qodirov Dizayner; R.Tashmatov Operator; N.Muxiddinov Musaxxix; I.Qoʻziev. Quyon va nutriya goʻsht va muyna. Toshkent – 2013

2. Oʻ.A. Rahmanov, NE Khudoynazarova, Karimov MG, Ibragimov BH. Morphofunctional Properties of the Adrenal Glands of Rabbits. Jundishapur Journal of Microbiology Research Article Published online 2022 April. P 79245-7251.

3. Babashev, A. I. Qodirova, S.N. Xursanmurodova, D. 2022 yil. Morphofunctional properties of 8the adrenal glans of rabbits. Webolo8gy ISSN; 17357-188X 18(1)

4. Babashev, A. Saporov, A. R. Rahmanov, O.A. Narzullayeva, F.S. 2022.Lite5ratu5re data of pat6homorphologyof joint diseases in horses. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences, 2(11), 271-274.

5. Norboev, K.N. Rahmonov, U.A. Ruzikulov, N.B. Eshburiev, S.B.(2022). Effectiveness of Vitaprem and Probiotic Bio-3s in Group-Prophylaxis of Hens.

6. Normuradova Z.F. Karimov. M.G., Ibragimov B.Kh. Toxic Effect of Gossypol-Containing Food on Chickens. Jundishapur Journal of Microbiology Research Article Published online 2022 April. 7252 – 7257.

7. Karimov, M. G., Saparov, A. R., Tuhtayeva, S. O., & Ahmedova, U. S. (2023). Morphological Indicators of Blood in Aseptic Inflammation of Joints in Horses. *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science*, 2(2), 61-63.
8. Мадрахимов, Ш. Н., Амиров, Ш. Қ., Нурбаев, Э. Д., Садиқов, Д. Р., Каримов, М. Г., & Бегматов, С. Х. (2023). Қорабайир зотли насли айғирларнинг экстерьер хусусиятлари. *Academic research in educational sciences*, 4(1), 122-130.
9. Gulyamovich, M., & Hakimovich, I. B. (2021). Morphofunctional properties of the adrenal glands of rabbits. *Webology (ISSN: 1735-188X)*, 18(1), 19-24.
10. Gulyamovich, M., & Hakimovich, I. B. (2021). Morphofunctional properties of the adrenal glands of rabbits. *Webology (ISSN: 1735-188X)*, 18(1), 19-24.
11. Раҳмонов, Ў. А., Сапаров, А. Р., & Қахарова, М. К. (2022). Отларда йирингли конъюнктивитни даволаш. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 2(6), 405-408.
12. Нурмухамедов, Б. М., Дилмуродов, Н. Б., Эшбуриев, С. Б., & Рахмонов, У. А. (2019). Морфофункциональная характеристика яичников у коз.
13. Yunusov, X. B., & Turdiyev, A. K. (2022). Quyunchilikda veterinariya sanitariya gigiyenasi tadbirlari. *Agrobiotexnologiya va veterinariya tibbiyoti ilmiy jurnali*, 1312-1322.
14. O`A Rahmonov, NE Khudoynazarova, Karimov MG, Ibragimov BH. Morphofunctional Properties of the Adrenal Glands of Rabbits. *Jundishapur Journal of Microbiology Research Article Published online 2022 April*. 7245-7251.
15. Раҳмонов, Ў. А., Сапаров, А. Р., & Азимова, Д. М. (2022). Катарал кератоконъюнктивитларни даволашда ноанъанавий усулларни қўллаш. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 2(6), 401-404.
16. Normuradova, Z. F., & Arzikulova, S. M. (2022, May). Quyonlarning biologik xususiyatlari. In *E Conference Zone* (pp. 44-47).
17. Gulyamovich, M., & Hakimovich, I. B. (2021). Morphofunctional properties of the adrenal glands of rabbits. *Webology (ISSN: 1735-188X)*, 18(1), 19-24.
18. Babashev, A., Saparov, A. R., Rahmonov, O. A., & Narzullayeva, F. S. (2022). Literature data of pathomorphology of joint diseases in horses. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 2(11), 271-274.
19. Abdig'ulomovich, M. E., & Babaqulovich, D. N. (2022, April). Dynamics of triglitsrin in blood in different conditions. In *E Conference Zone* (pp. 202-204).
20. Мухторов, Э., & Дилмуродов, Н. (2021). Ҳисори зотли қўйлар елканинг сонниг тўрт бошли мускули толасининг ядроси диаметрини постнатал онтогенезда ўзгариши. In *International Conference on Agriculture Sciences, Environment, Urban and Rural Development*. (pp. 49-52).
21. Мухторов, Э. А. (2020). Действие условия содержания на морфологические показатели мускулатуры конечности постнатального онтогенеза у гиссарской породы овец. In *современное состояние, традиции и инновационные технологии в развитии апк* (pp. 137-140).

22. Alimjonovich, Y. M., & Abdiglomovich, M. E. (2022). Estropane some morphogenesis of cow blood. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 6, 38-42.
23. Mukhitdinovich, A. S., Suvonovich, D. A., & Amridinovich, K. B. (2023). Pathogistological changes in organs in sheep paramphistomatosis. *Conferencea*, 113-117.
24. Mukhitdinovich, A. S. (2023). Morphofunction changes in sheep paramphistomatosis. *Conferencea*, 31-34.
25. Ярмолевич, В. А., Юнусов, Х. Б., Федотов, Д. Н., Даминов, А. С., Дилмуродов, Н. Б., & Кулиев, Б. А. (2020). Морфофункциональная характеристика вымени у коров различной продуктивности.
26. Dilmurodov, N., Mirzoyev, Z., & Normuradova, Z. (2022). Морфогенез бедренной кости кроликов породы фландер на разных физиологических стадиях. *Вестник ветеринарии и животноводства (ssuv. uz)*, 2(2).
27. Alimjonovich, Y. M., Rajabovich, M. Z., & Abdiglomovich, M. E. (2022). Morphometric characteristics of tibi bone in postnatal ontogenesis of rabbits of different breeds. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 9, 324-330.
28. Dilmurodov, N. (2010). The Developmental Peculiarities of Tubular Bones of Autopodies of Sheep at Postnatal Ontogenesis in Dependence on Habitat Conditions. *新疆农业大学学报*, 6.
29. Muxtorov, E., & Dilmurodov, N. (2021). Hisori zotli qo'llar mamlakatning sonnig to'rt boshli mushaklari tolasining yadrosi diametrini postnatal ontogenezda o'zgarishi. *Qishloq xo'jaligi fanlari, atrof-muhit, shahar va qishloqlarni rivojlantirish bo'yicha xalqaro konferentsiyada*. (49-52-betlar).
30. ДИЛМУРОДОВ, Н. Б. (2015). Физические параметры метаподия овец гиссарской породы в постнатальном онтогенезе. *Вестник ветеринарии*, (4), 58-60.
31. Muxtarov, E. A., Normuradova, Z. F., & Dilmurodov, N. B. (2022). Qo'ylar muskullarning morfometrik o'zgarish dinamikasi. *agrobiotexnologiya va veterinariya tibbiyoti ilmiy jurnall*, 407-410.
32. Дилмуродов, Н. Б. (2009). Влияние экологических условий на онтогенез кости метаподий у овец. *Ветеринария*, (4), 42-43.